

Statsprester uten statskirke*

AV NILS TERJE LUNDE

Ved grunnlovsendringene 21. mai 2012 ble bestemmelsene om at den evangelisk-lutherske religion er statens offentlige religion opphevet. Det neste skritt skjedde ved endringer i kirkeloven 18. mai 2016 (Prop. 55 L (2015-2016)). Endringene trådte i kraft 1. januar 2017. Fra det tidspunkt ble Den norske kirke opprettet som et eget rettssubjekt adskilt fra staten. En sentral konsekvens av denne reformen var at det skjedde en virksomhetsoverdragelse av presteskapet fra staten til det nye rettssubjektet. Fra denne dato var prestene ikke lengre statstjenestemenn, men tilsatt i det nye rettssubjektet. Det er imidlertid unntak. Noen prester fortsetter som statstjenestemenn også etter virksomhetsoverdragelsen. Dette gjelder først og fremst feltprester, hvor Forsvarsdepartementet presiserte at de fortsatt skulle være statstjenestemenn etter reformen (Prop. 55 L (2015-2016), 3.4.4).

Fokus både i den offentlige debatt og i faglige drøftinger har naturlig nok vært på opprettelsen av det nye rettssubjektet og virksomhetsoverdragelsen av presteskapet fra staten til Den norske kirke. I dette essayet ønsker jeg imidlertid å fokusere på feltpresttjenesten som gjenværende del av statlig prestetjeneste.¹ Jeg har valgt dette som tema fordi jeg som feltprest ser det som sentralt å få belyst rammer og forankring for min tjeneste etter kirkereformen. Dette ståsted har imidlertid sine begrensninger.

Jeg står ikke som en nøytral observatør og analytiker utenfra i dette spørsmålet. Dette dreier seg generelt om at jeg selv er tilsatt som feltprest og spesifikk knyttet til det faktum at jeg i min stilling som sjef for Feltprestkorpsets fagavdeling har en sentral rolle i tilpasningen av feltpresttjenesten i forbindelse med opprettelsen av det nye rettssubjektet Den norske kirke, samt i utviklingen

* Artikkelen er en lett justert utgave av essay til emnet *Prest og teolog i praksis* ved Det teologiske menighetsfakultetet våren 2017.

¹ I strikt forstand er det kun en annen prestestilling foruten feltprestsstillinger som fortsetter som statsstilling, nemlig politipresten ved Oslo politidistrikt, Sykehusprester mv er ikke statstjenestemenn, men er ansatt i statlige foretak. De kommer dermed i en noe annen juridisk posisjon enn feltprester.

av Feltprestkorpset i tros- og livssynsinkluderende retning. Dette innebærer at min behandling av dette spørsmålet neppe vil kunne gjøre krav på å være nøytral. Snarere vil det være mer korrekt å betegne det som en refleksjon over praksis.

Problemstillinger

Tilsynelatende fremstår situasjonen for statsansatte prester som uendret etter opprettelsen av Den norske kirke som eget rettssubjekt. Deres ansettelsesforhold endres ikke. De vil fortsatt ha staten som arbeidsgiver. De prinsipielle problemstillingene vil da være av generell og klassisk karakter knyttet til statskirkespørsmålet. Det er imidlertid noen viktige endringer i premissene som innebærer at klassiske problemstillinger skjerpes og nye problemstillinger skapes.

For det første er de prester i en stat uten statsreligion og statskirke. Mens staten tidligere var en konfesjonell stat som drev religiøs virksomhet skal ikke den nye staten selv drive religiøs virksomhet men understøtte religiøs virksomhet. Staten har altså fått en annen rolle hva angår tro og livssyn. På hvilket grunnlag kan da prestedtjeneste fortsatt være en statlig virksomhet?

For det andre er ansvar og myndighet til å fastsette rammer og innhold i prestedtjenesten flyttet ut av staten og over i et eget rettssubjekt skilt fra staten. I hvilken grad kan et slikt eksternt rettssubjekt gis hjemmel til å fastsette rammer og innhold for statlig prestedtjeneste? Dette tematiserer spørsmålet om relasjonen mellom statlig styring og tros- og livssynsfrihet.

For det tredje inngår statsprestene i en statlig virksomhet som ikke har kirkelige og konfesjonelle bindinger eller oppdrag. I hvilken grad kan både statlig virksomhets mål og rammer, kirkelig forankring og profesjonsmessig autonomi ivaretas på en hensiktsmessig måte?

Styring av religion

Et sentralt teoretisk perspektiv som kan belyse problemstillingen er teorier om styring av religion. Ulla Schmidt drøfter i artikkelen «Styring av religion - Tros- og livssynspolitiske tendenser etter Det livssyns åpne samfunn» (Schmidt 2015) det statlige styringsperspektivet ved tros- og livssynsfeltet i Norge de senere årene. Det grunnleggende spørsmålet som stilles er om utviklingen innebærer at den statlige styring av tros- og livssynsfeltet blir mindre, eller om det er slik at den statlige styring tar andre former. Utgangspunktet for drøftingen er kirke/stat-

forliket mellom de politiske partiene som ledet opp til grunnlovsendringene 21. mai 2012 og NOU 2013: 1 *Det livssynsåpne samfunn*. Dette forstås som sentrale elementer i en ny tros- og livssynspolitik i Norge.

Tilsynelatende kan det synes som om den statlige styringen av tros- og livssynsfeltet svekkes. Dette synes å være en naturlig konsekvens av bortfallet av statsreligionen og etableringen av Den norske kirke som et eget rettssubjekt med selvstendig rettslig handleevne. I samme retning peker også understrekningen av tros- og livssynsfriheten som i særlig grad kommer til uttrykk i NOU 2013: 1. Samtidig er det også utviklingstrekk som modifierer en slik utvikling. Den norske kirke vil fortsatt være lovforankret med bestemte politisk fastsatte rammer hva angår struktur og grunnlag. Enda viktigere er at kirken fortsatt vil være offentlig finansiert. Også øvrige tros- og livssynssamfunn får offentlige tilskudd. Frem til nå har Den norske kirke hatt en offentlig finansiering som en del av den offentlige forvaltning. Øvrige tros- og livssynssamfunn har fått offentlige tilskudd for å kompensere for det det offentlige bruker på Den norske kirke.

I artikkelen pekes det videre på en endret begrunnelse for offentlig finansiering av tros- og livssynssamfunnene. Dette begrunnes med den positive verdi tros- og livssynssamfunnene representerer i samfunnet. Ved en slik innretning åpnes opp for større grad av målstyring overfor de ulike tros- og livssynssamfunnene. Den statlige styring av tros- og livssynsfeltet er derfor ikke borte, men den er endret. En slik endring kan også knyttes til begrepet «governance», som representerer en mer indirekte styring. Til denne indirekte styring hører også forutsetning om selvstyring i de ulike tros- og livssynssamfunnene, hvor man tilpasser seg samfunnsmessige forventninger og normer. I artikkelen stilles det spørsmål ved hvorvidt en slik forventning kan innebære at de ulike tros- og livssynssamfunnene i realiteten presses inn i en for snever selvforståelse og at den heller ikke er tilstrekkelig effektiv.

Det nye tros- og livssynsinkluderende Feltprestkorpset som er i ferd med å bli realisert, tematiserer spørsmålet om statens styring av tros- og livssynsfeltet på en særskilt måte ved at virksomheten vil være en integrert del av statsforvaltningen. Etter etableringen av Den norske kirke som eget rettssubjekt fra 2017 er Feltprestkorpset kommet i en særstilling i så henseende. Den statlige styring som tematiseres her har også et bredere perspektiv. En skal ikke undervurdere breddevirkningen av utviklingen av en «statlig tjenestegeistlighet» etter mønster fra den tidligere statskirkelige feltpresttjeneste for de ulike tros- og livssynssamfunn. Dette kan medvirke til å utvikle en «geistlighet» i tros- og livssynssamfunn som tidligere ikke har hatt dette. Nettopp dette ble fremført

som en sentral kritikk fra den sentrale human-etikeren og samfunnsdebattanten Morten Horn ved etableringen av stillingen som feltlivssynshumanist (Fritanke.no 08.08.2016). Spørsmålet vil da være hvordan forholdet mellom religionsfriheten og tros- og livssynssamfunnenes integritet på den ene side og statens behov for styring og kontroll skal forstås.

Regulering av religionsutøvelse i Forsvaret

Frem til grunnlovsendringene 21. mai 2013 kunne feltpresttjenesten i en viss forstand forankres rettslig som uttrykk for statsreligionen slik den var hjemlet i daværende formulering av grunnloven § 16. Det var med denne hjemmel det i kgl. res. 22. oktober 1954 ble fastsatt at Feltprestkorpset stod under overtilsyn av Oslo biskop og at feltpresttjenesten skulle skje etter Den norske kirkes orden. Som en konsekvens av grunnlovsendringene ble denne kgl. res. opphevet og erstattet av en ny kgl. res. 10. april 2015 hvor den institusjonelle kobling mellom Den norske kirke og Feltprestkorpset er falt bort. Spørsmålet blir da hva som hjemler en fortsatt feltpresttjeneste i Forsvaret.

På overordnet nivå blir spørsmålet om hvilken rettslig adgang som foreligger til å regulere religionsutøvelse i de væpnede styrker. Utgangspunktet er at alle borgere har en grunnlovsfestet rett til fri religionsutøvelse, hjemlet i GrL § 16, 1. ledd, 1. setning. Religionsfrihet er også sikret i internasjonale menneskerettslige konvensjoner Norge har sluttet seg til, slik det fremgår av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art 9 og Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) art 18. Disse to konvensjoner er gjennom Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) inkorporert i norsk rett.

I henhold til EMK art 9 omfatter fri religionsutøvelse retten til «sammen med andre (...) offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse», jf SP art 18: «frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning». Religionsfrihet innebærer ikke bare retten til å ha en religion, men også retten til å utøve den. I konvensjonene beskyttes retten til både individuell og kollektiv utøvelse. Religion kan dermed ikke kun begrenses til å være en personlig individuell sak. Videre beskyttes retten til både privat og offentlig utøvelse. Religion blir dermed ikke bare forstått som en privatsak, men også som et forhold som kan utøves offentlig.

I samsvar med EMK art 9.2 kan religionsfriheten «bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter». I art 11 om forsamlings- og foreningsfrihet heter det i avsnitt 2

At innskrenkinger i denne frihet må være «foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral eller for å beskytte andres rettigheter og friheter. Denne artikkel skal ikke hindre at lovlige innskrenkninger blir pålagt utøvelsen av disse rettigheter for medlemmene av de væpnede styrker, av politiet og av statsforvaltningen». Det er altså ikke i strid med menneskerettighetene at det pålegges innskrenkninger i forsamlingsfriheten i Forsvaret. Videre fastsettes det i art 15 at under «krig eller annen offentlig nødstilstand som truer nasjonens liv, kan enhver av de kontraherende parter treffe tiltak som fraviker dens plikter ifølge konvensjonen i den utstrekning situasjonens krav gjør det strengt nødvendig, forutsatt at slike tiltak ikke er uforenlige med dens andre plikter etter internasjonal rett».

Konklusjonen blir altså at det er anledning til å regulere religionsutøvelse i Forsvaret i større grad enn det som kan legges til grunn i det sivile samfunn. Reguleringen vil imidlertid måtte være juridisk forankret og begrenses til det som er nødvendig. Det er mulig å kunne betrakte organisering av feltpresttjeneste i væpnede styrker som et uttrykk for slik regulering. Gitt dette vil feltpresttjenesten på en særlig måte tematisere spenningen mellom religionsfrihet og trosmessig autonomi på den ene side og statlig behov for styring og kontroll på den annen side.

Presters rett til fritak fra verneplikt og plikt til feltpresttjeneste

I Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret § 6, 5. og 6. ledd, fremgår følgende:

Verneplikten gjelder ikke for ordinerte prester i Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte tros- og livssynssamfunn som ikke har gjort tjeneste i Forsvaret. Kongen kan gi forskrift om vilkår for og fritak for verneplikten.

Bestemmelsen er en forenkling av bestemmelse i tidligere Vernepliktslov § 3, 4. ledd. Mens den tidligere bestemmelsen fastsatte eksplisitt plikt til å gjøre tjeneste som feltprester er dette ikke med i den nye bestemmelsen. Denneplikten er nå fastsatt gjennom forskrift, nærmere bestemt i ny vernepliktsforskrift fra 2017. I § 23 fastsettes følgende:

Prester i Den norske kirke og prester og forstandere som er tilsatt i registrerte trossamfunn og tilskuddsberettigede livssynssamfunn skal gjøre tjeneste som feltprester eller tilsvarende hvis

- a) Forsvaret krever det,*
- b) de er skikket til tjeneste, og*
- c) de har utført tjeneste i Forsvaret før de ble ordinert og tilsatt.*

Forsvaret avgjør om en prest eller forstander er skikket til tjeneste. Avgjørelsen kan påklages til Forsvarsdepartementets klagenemnd i vernepliktsaker.

Vi merker oss her at plikten til å gjøre feltpresttjeneste nå også omfatter personell fra livssynssamfunn på linje med personell fra Den norske kirke og trossamfunn. Selv om begrepet «feltprest» videreføres, utvides samtidig kategorien ved bruken av betegnelsen «eller tilsvarende».

Selv om plikten til å gjøre feltpresttjeneste videreføres i ny vernepliktsforskrift, er allikevel grunnprinsippet at geistlige er unntatt fra militær verneplikt. I norsk lovgivning er prester den eneste profesjonsgruppen som har et slikt lovbestemt fritak, og tilsvarende også den eneste profesjonsgruppen som har en tilsvarende plikt til å gjøre en bestemt type tjeneste i Forsvaret. I så måte er det av sentral prinsipiell betydning for å forstå feltpresttjenestens plass og særskilte funksjon. Geistlige gis en særskilt beskyttelse og regulering for tjeneste i Forsvaret. Dette kan på et overordnet nivå forstås som beskyttelse av retten til fri religionsutøvelse. Gjennom å skjelne mellom vernepliktsfritak for geistlige som ikke har gjort tjeneste i Forsvaret og plikt til å gjøre feltpresttjeneste for dem som har gjort tjeneste i Forsvaret kan både hensynet til ivaretagelse av religionsutøvelse i det sivile samfunn og religionsutøvelse i Forsvaret sies å balanseres. Dette vil ikke minst kunne være av betydning i en krigssituasjon hvor vernepliktsfritaket sikrer at betjeningen av sivile menigheter kan videreføres. I så måte er bestemmelsen av sentral betydning ikke bare som grunnleggende regulering av presters tjeneste i Forsvaret, men også ved å gi en beskyttelse av presters tjeneste i det sivile samfunn.

Den nye bestemmelsen er tros- og livssynsinkluderende. I tillegg til prester fra Den norske kirke omfattes også prester og forstandere fra registrerte tros- og livssynssamfunn. Dette er en interessant endring, idet livssynssamfunn stilles på linje med trossamfunn. Med tanke på at livssynssamfunn frem til nå ikke har hatt en slik personellkategori som omtales som «prester og forstandere» innebærer bestemmelsen en tydelig statlig styring henimot etablering av en slik kategori også i livssynssamfunn. Mønsteret er tydelig trossamfunn som har en etablert form for «geistlighet». I så måte medvirker bestemmelsen i retning av

en strukturell strømlinjeforming av tros- og livssynssamfunn og kan fortolkes som uttrykk for en statlig styring i tros- og livssynsfeltet.

Statlig styring av prestetjenesten i Forsvaret

Tjenesteordning for feltprester § 2 fastsetter at feltprester organiseres i en egen enhet i Forsvaret. Ved stortingsvedtak 6. juli 1953 ble Feltprestkorpset opprettet som en fellesinstitusjon som skulle organisere all prestetjeneste i Forsvaret på tvers av forsvarsgrenene. Ved kgl. res. 22. oktober 1954 ble plan for Feltprestkorpset fastsatt, med en relativt høy detaljeringsgrad hva angår organisering. Den nye tjenesteordningen er mer overordnet i sin karakter. Detaljene i organisering fastsettes internt i Forsvaret etter de samme bestemmelser som gjelder for annen virksomhet. Det eneste som slås fast i tjenesteordningen er at feltpresttjenesten skal være organisert i en egen enhet. Feltpresttjenesten fremstår gjennom dette med et eget organisatorisk uttrykk og hvor feltprestene tilhører denne organisasjonen og ikke de enkelte avdelinger hvor de tjenestegjør.

Dette kan på den ene side forstås som uttrykk for en mer direkte statlig/politisk styring av feltpresttjenesten enn om feltprestene var fordelt i de enkelte avdelinger. Et uttrykk for dette er endringen av feltpresttjenesten i tros- og livssynsinkluderende retning. Dersom feltprestene hadde vært fordelt på de enkelte avdelinger ville en slik justering vært vanskeligere å oppnå i praksis. På den andre side bidrar organisering i en egen enhet til større grad av autonomi enn organisering som del av den enkelte militære avdeling. I siste tilfelle ville feltpresthjemplene inngått som del av personellhjemplene og ville måtte vurderes opp mot eksempelvis operative stillinger ved eventuelle nedskjæringer. Måten feltpresttjenesten er organisert på kan altså sies å styrke sentral styring med tjenesten.

Forvaltningsmessig er feltpresttjenesten en integrert del av statsforvaltningen. Feltprestene er statstjenestemenn, med militær status og uniform. Det presiseres i Tjenesteordningen § 4 at tjenestegjøring «skjer innenfor den ramme som Forsvaret til enhver tid har fastsatt for denne tjenesten, etter det verdigrunnlag og regler som gjelder for tjenestegjøring i Forsvaret». Dette må sies å være en relativt tydelig beskrivelse av en statlig/politisk styring med tjenesten. Det er imidlertid to forhold som modifierer den sterke statlig/politiske styring med feltpresttjenesten, forhold som redegjøres for under.

Profesjonsmessig uavhengighet

Den første modifikasjonen av sterk statlig/politisk styring med feltpresttjenesten er det jeg har kalt profesjonsmessig uavhengighet. Dette er dels knyttet til de særskilte rettslige rammene som begrenser Forsvarets bruk av feltprester og dels til en eksplisitt faglig uavhengighet for denne profesjonsgruppen.

Den rettslige begrensning av Forsvarets bruk av feltprester kan generelt forstås som en konsekvens av presters generelle vernepliktsfritak og deres tilsvarende plikt til å gjøre feltpresttjeneste. Dette innebærer at staten ikke med hjemmel i verneplikten kan pålegge prester generell militærtjeneste. De kan kun pålegges en plikt til å være feltprester. Tjenesteordning for feltprester § 3 fastsetter at feltprestene som fagområde «utfører geistlig betjening, tilrettelegger for tros- og livsynsutøvelse og gir råd i religiøse, etiske og moralske spørsmål».

I tillegg til de generelle begrensningene nevnt over foreligger det i tjenesteordningen § 4 også en særskilt begrensning av feltprestene ved at de defineres som «ikke-kombattante og utøver militær kommandomyndighet kun innenfor egen tjenestegren og over personell som særskilt er underlagt dem». Selv om feltprestene er uniformerte og bærer gradsdistinksjoner kan de altså ikke utøve militær kommandomyndighet utenfor egen tjenestegren. Dette er en konsekvens av at de defineres som ikke-kombattante, det vil si at feltprester ikke har anledning til å delta i stridende militær virksomhet. Begrensningen i feltpresters kommandomyndighet er i tillegg til tjenesteordningen også hjemlet i Forskrift om ansiennitet og kommandomyndighet for befall i Forsvaret (Kgl. res. av 18. oktober 1957 nr. 9092) § 9 hvor det presiseres at verken sanitetsbefal eller geistlige kan ta alminnelig kommando. En viktig bakgrunn for dette prinsippet er knyttet til at geistlige og sanitetspersonell har en særskilt beskyttelse i Genevekonvensjonene med tilleggsprotokoller. De skal «under alle forhold bli respektert og beskyttet» (1. Genevekonvensjon art. 24). Ingen særavtale skal forringe rettigheter etter konvensjonen (art. 6) og de kan heller ikke selv gi helt eller delvis avkall på rettighetene (art. 7). De er definert som ikke-stridende, det vil si at de ikke har rett til å delta direkte i fiendtligheter (1. Tilleggsprotokoll art 43,2).

De folkerettslige bestemmelsene fastsetter også at feltprester som faller i fiendens hender skal kunne fortsette sin tjeneste med utgangspunkt i følgende: «Innenfor rammen av de militære lover og bestemmelser i det land som har dem i sin varetekt, skal de under overoppsyn av fagmyndighetene i dette land og i samsvar med sin egen yrkessamvittighet, fortsatt utføre (...) sitt sjelesørgerarbeid» (1. Genevekonvensjon art. 28). Selv om dette ikke er bestemmelser som formelt-juridisk er direkte anvendbare for drøfting av

feltpresttjenesten i det norske Forsvaret, er prinsippene som legges til grunn her av stor relevans. Tjenesten utøves innenfor rammen av militære lover og bestemmelser, jf. drøftingen i punktet over om den statlige styringen av feltpresttjenesten. Tjenesten skal også skje under overoppsyn av eksterne fagmyndigheter, dvs. forholde seg til et bredere samfunnsmessig mandat, samt at tjenesten skal gjennomføres i samsvar med egen yrkessamvittighet. Det er særskilt det siste feltet som berører spørsmålet om profesjonsmessig uavhengighet. Prester har et selvstendig ansvar i utøvelsen av tjenesten, et ansvar som er forankret i profesjonens særskilte normer og som kommer til uttrykk i det som i konvensjonen omtales som yrkessamvittighet.

Prinsippet om presters profesjonsmessige uavhengighet er i forbindelse med revisjon av kirkeloven også nedfelt i norsk lov, nærmere bestemt i kirkeloven § 31. I lovproposisjonen fremholder departementet at målsettingen er å sikre at geistlige «kan utøve sin tjeneste på et så uavhengig grunnlag som deres ordinasjonsforpliktelse forutsetter» og at bestemmelsen «innebærer en viss begrensning på alle som organiserer prestatjeneste med tilknytning til Den norske kirke, også Forsvaret og helseinstitusjoner» (Prop. 55 L (2015–2016) pkt. 5).

Selv om denne bestemmelsen er rettet inn mot prester fra Den norske kirke, følger det av den allmenne begrunnelse i proposisjonen med henvisning til andre profesjoner, prinsippene om likebehandling og ikke-diskriminering på grunnlag av religiøs tilhørighet, samt anvendelse i statsinstitusjonen Forsvaret, at staten i forvaltning av feltprester også må la prinsippet gjøres gjeldende for prester utenfor Den norske kirke.

Prestetjenestens forankring i tros- og livssynssamfunn

Den andre modifikasjonen av den statlige/politiske styring med feltpresttjenesten er knyttet til tjenestens forankring i tros- og livssynssamfunn. Denne forankring kommer til uttrykk i tjenesteordningen § 5 hvor det heter:

Feltprester tjenestegjør i Forsvaret på grunnlag av sertifisering (tilsvarende) i et trossamfunn. Det forutsettes at personellet står under tilsyn av det trossamfunn personellet er sertifisert i, og at utførelsen av geistlig betjening skjer i samsvar med trossamfunnets fastsatte orden.

Forankringen i tros- og livssynssamfunn har tre elementer: sertifisering, tilsyn og tros- og livssynssamfunnsmessig orden. For en prest fra Den norske kirke innebærer dette at feltpresten skal være ordinert og godkjent til å gjøre prestatjeneste i Den norske kirke på samme måte og på samme grunnlag som prester for øvrig. Videre skal feltpresten stå under tilsyn av biskop, det vil etter

någjeldende ordning si Oslo biskop. Endelig skal feltpresten i utførelsen av den geistlige betjening følge Den norske kirkes liturgier og retningslinjer.

Det er verd å merke seg at det er «utførelsen av geistlig betjening» som skal skje i samsvar med trossamfunnets fastsatte orden. Det er altså ikke noe krav om at tjenesten som helhet som skal være i samsvar med denne orden. Begrepsbruken må nemlig sees i sammenheng med den tredelte definisjonen av feltprestenes fagfelt i tjenesteordningen § 3 som er sitert tidligere: «utfører geistlig betjening, tilrettelegger for tros- og livssynsutøvelse og gir råd i religiøse, etiske og moralske spørsmål». Det er den første delen av dette «utfører geistlig betjening» som er underlagt trossamfunnsmessig orden. Både tilrettelegging for tros- og livssynsutøvelse og rådgivning er funksjoner som på den ene side kan sies å tilhøre det tros- og livssynsmessige feltet, men som allikevel går ut over det som defineres inn under trossamfunnsmessig orden. På disse to områdene vil det være riktigere å si at rammene defineres av Forsvaret.

Konkret innebærer det at det er Forsvaret som fastsetter retningslinjer for tros- og livssynsmessig tilretteleggelse, samt fastsetter planer og opplegg for etikkundervisning, som her må forstås som et uttrykk for feltprestens rådgivning i etiske spørsmål. På disse feltene er altså den direkte statlige/politiske styringen tydeligere enn hva som gjelder geistlig betjening, og den tros- og livssynssamfunnsmessige forankringen tilsvarende svakere. Dette innebærer allikevel ikke at den er borte. Selv om det trossamfunnsmessige tilsyn naturlig nok vil måtte ha et hovedfokus på geistlig betjening, omfatter tilsynet prestens tjeneste som helhet.

Bestemmelsene i Tjenesteordning for feltprester er av overordnet karakter. Hvordan de konkrete relasjonene mellom Forsvaret og de tros- og livssynssamfunn som har feltprester (tilsvarende) skal tilrettelegges og hvordan man skal forholde seg til en situasjon hvor det er uenighet mellom Forsvaret og det enkelte tros- og livssynssamfunn om hva en feltprest skal gjøre eller i vurderingen av feltprestens tjeneste, er ennå ikke fastsatt. Imidlertid har Feltprosten etter oppdrag fra Forsvarssjefen utarbeidet et forslag til samarbeidsavtale mellom Forsvaret og de enkelte tros- og livssynssamfunn som har personell som tjenestegjør i Feltprestkorpset.

Konklusjon

Utviklingen av Feltprestkorpset etter grunnlovsendringene 21. mai 2013 tematiserer sentrale problemstillinger knyttet til statlig styring av tros- og livssynsfeltet. En viktig grunn til dette er at Feltprestkorpset utgjør den

gjenværende del av statlig prestetjeneste etter opprettelsen av Den norske kirke som eget rettssubjekt fra 1.1.2017. Spørsmålet skjerpes ytterligere ved at Feltprestkorpset samtidig har gått i tros- og livssynsinkluderende retning, hvor det er tilsatt personell sertifisert i henholdsvis et islamsk trossamfunn og i Human-Etisk Forbund. Det rettslige og organisatoriske rammeverket omfatter både dette personell, så vel som kristne feltprester.

Med utgangspunkt i analyse av dette rettslige og organisatoriske rammeverket, med særlig vekt på Tjenesteordning for feltprester, har jeg vist at det er en relativt tydelig statlig/politiske styring av feltpresttjenesten. Denne er først og fremst knyttet til den organisatoriske og forvaltningsmessige siden av tjenesten, men må også sies å komme til uttrykk i justering av tjenesten i tros- og livssynsinkluderende retning, samt i innramning av de delene av feltprestenes fagfelt som ikke er direkte knyttet til geistlig betjening (tilretteleggelse og rådgivning). Det statlig/politiske styringsperspektivet modifiseres imidlertid av to andre hensyn. Det første hensynet er profesjonsmessig uavhengighet, herunder den rettslige beskrankning av feltprestenes funksjoner. Denne har både en folkerettslig og en internrettslig innramning. Det andre hensynet er feltpresttjenestens forankring i tros- og livssynssamfunn, knyttet til sertifisering, tilsyn og tros- og livssynssamfunnmessig orden. På grunnlag av dette kan det konkluderes med at spørsmålet om statlig styring av tros- og livssynsfeltet i Forsvaret ikke kan begrenses til en spenning mellom politiske og religiøse normer, men også omfatter menneskerettslige, så vel som profesjonsmessige normer.

Rettskilder og litteratur

- Feltprestkorpset (2012). Feltpresttjeneste og livssynsmangfold. Oslo: Feltprestkorpset.
- FOR-2017-06-16-779 Forskrift om verneplikt og heimevernstjeneste (vernepliktsforskriften) <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-06-16-779?q=vernepliktsforskriften>
- FOR-2015-04-10-369 Tjenesteordning for feltprester <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-04-10-369>
- FOR-1957-10-18-9092 Forskrift om ansiennitet og kommandomyndighet for befal i Forsvaret, i *PACEM* nr. 1 (2009).
- LOV-2016-08-12-77 Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-08-12-77?q=forsvarsloven>
- LOV-1999-05-21-30 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=menneskerettsloven>
- LOV-1996-06-07-31 Lov om Den norske kirke (kirkeloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-06-07-31?q=kirkeloven>

LOV-1953-07-17-29 Lov om verneplikt [vernepliktsloven]

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1953-07-17-29?q=vernepliktsloven>

LOV-1814-05-17 Kongeriket Norges Grunnlov <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17?q=grunnloven>

Menneskerettigheter i væpnede konflikter, Oslo: Norges Røde Kors 1984.

Prop. 55 L (2015–2016) Endringer i kirkeloven (omdanning av Den norske kirke til eget rettssubjekt m.m.) https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-55-l-20152016/id2474097/sec1?q=kirkeloven#match_0

Prop. 102 L (2015–2016) Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven)

Schmidt, Ulla (2015). «Styring av religion - Tros- og livssynspolitiske tendenser etter Det livssynsåpne samfunn». Teologisk tidsskrift.

Nils Terje Lunde (f. 1971). Sjef for fagavdelingen i Feltprestkorpset.

Luftkrigsskoleprest 1996 – 2005. Prest ved Forsvarets Høgskole 2005-2011.

Lunde har tjenestegjort som feltprest i Afghanistan. Han har publisert arbeider i medieetikk, militæretikk og feltpresttjenestens historie.